

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Att skapa ett hem långt hemifrån

– En kvalitativ studie gjord med hjälp av deltagande observationer på ett HVB-hem för ensamkommande barn

Lina Martinelle & Izabel Skoglund

Kandidatuppsats (SOPA63)
HT 2015
Handledare: Norma Montesino
Examinator: Anna Tegunimataka

Abstract

Authors: Lina Martinelle and Izabel Skoglund

Title: Creating a home away from home. A qualitative thesis with ethnographic studies at a youth care institution for unaccompanied children

Supervisor: Norma Montesino

Assessor: Anna Tegunimataka

The aim of this thesis is to understand how the feeling of home can appear in a youth care institution for unaccompanied children. Unlike other youth care institutions that deals with psychosocial problems, these youth cares become more permanent to unaccompanied children. The study is made from qualitative approach, with ethnographic studies at a youth care for unaccompanied children. The observations took place during seven different occasions for two hours each time. The study is focusing on the environment and the daily life. The study highlights how youth cares institutions through time been understood strictly as an institution and today strives to become more like a family. We uses Goffman´s theory Asylums and Kusenbach and Paulsen´s description what a home can be to analyze this phenomena. Our result shows that home is something complex and therefore difficult to define. Home is constructed by the current norms in the specific society. The youth care we studied showed various perspective of home. Due to different perspectives among staff and the unaccompanied children, Solgården exists as two homes in one. The fact that physical barriers such as locks on rooms and entries are a common element emphasizes the fact that Solgården have some similarities to an institution. And the people inside these walls are given dissimilar qualities.

Key words: Unaccompanied children, youth care, home, institutional care.

Förord

Vi vill först och främst rikta ett stort tack till Solgården som ställt upp på att delta i studien. Det har varit givande att få ta del av er verksamhet!

Vi vill även tacka vår handledare Norma Montesino som med otroligt engagemang och kontinuerlig handledning hjälpt oss att komma vidare när vi fastnat under studiens gång.

Tills sist vill vi tacka oss själva, vi har genom hårt arbete men även med många skratt genomfört uppsatsen.

Innehåll

Förord	3
1. Inledning	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Problemformulering.....	5
1.3 Syfte.....	8
1.4 Frågeställningar.....	8
2. Kunskapsläge	9
2.1 Historia	9
2.2 HVB och idealet om att vara en familj	10
2.3 HVB-hem för ensamkommande	12
2.4 Hemmet	13
3. Metod	15
3.1 Val av metod.....	15
3.2 Urval	16
3.3 Datainsamling.....	16
3.4 Tematisering och bearbetning av material.....	18
3.5 Metodens tillförlitlighet.....	19
3.6 Förförståelse.....	19
3.7 Metodens förtjänster och begränsningar	20
3.8 Arbetsfördelning	22
3.9 Etiska överväganden.....	22
4. Teori	23
4.1 Teoretisk överblick	23
4.2 Totala institutioner	23
4.3 Hemmet	25
5. Empiri och analys	28
5.1 Institutionella drag	28
5.2 Solgårdens principer.....	32
5.3 Hemmets olika uppfattningar	33
5.3 Hemmets sociala dimension	38
6. Avslutningskapitel	40
7. Källhänvisningar	42

1. Inledning

1.1 Bakgrund

När ett barn placeras utanför hemmet innebär det att någon annan än föräldrarna tar över ansvaret under en kortare eller längre period. Enligt 6kap 2§ i Socialtjänstlagen (2001:453) har varje kommun ett ansvar över att det ska finnas tillgång till HVB-hem och familjehem. HVB-hem är en förkortning och står för hem för vård eller boende. Arbetet på HVB-hem för barn ska ske för barnets bästa. När vård ges utanför hemmet krävs grundprinciper som kontinuitet, flexibilitet och närhet (Socialstyrelsen 2013a:39-42; UNICEF 1989).

Vid val att placera ett barn eller en ungdom på HVB ska målgruppen, det geografiska läget och vårdbehovet beaktas. Socialsekreteraren har det övergripande ansvaret över val av HVB-hem och måste utifrån boendets struktur, personalomfattning, metoder och arbetssätt välja det HVB-hem som stämmer bäst överens med barnets behov (Socialstyrelsen 2013a:165).

Placering av barn och unga sker ofta i akuta situationer vilken påverkar tiden för förberedelse. Att förbereda inför en placering sker olika beroende på situation; anledning av placering, barnets ålder och var placeringen ska göras. Framför allt måste socialtjänsten vid placering av barn utgå från barnets perspektiv samt försöka minimera de problem som en separation från föräldrarna och hemmiljön kan innebära. Att bli placerad på ett HVB-hem är en turbulent situation vilket kan leda till att uppmärksamheten kring barnen kommer i andra hand. Det är viktigt att barnet är väl informerat om vad som händer och vad som kommer att ske. Inför en placering på ett HVB-hem är det väsentligt att barnet får information om den verksamheten, både skriftligt och muntligt. Barnet ska också ges möjlighet att besöka boendet innan placering. Information kring mer konkreta delar hur det kommer gå till de första dagarna är också viktigt för barnet. Barnet ska vara delaktigt i sin genomförandeplan och förstå vad det innebär och vad den kan komma att innehålla. Barnet har rätt att få sin röst hörd och påverka hur inskolningen i den nya miljön ska utformas. Att successivt anpassa sig till den nya miljön är att föredra eftersom det i det långa loppet gör barnet tryggare (Socialstyrelsen 2013a:174-175).

1.2 Problemformulering

Hem för vård eller boende är enligt 3kap 1§ SoL (2001:453) ett hem inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård eller behandling i samband med boende. HVB-hem riktar sig till barn med olika problematik och de försöker ge en familjehemsliknande omsorg samt

professionell behandling (Sallnäs 2012:124–125). Det finns tre grundpelare när det gäller det dagliga arbetet vid ett HVB-hem: en behandlingstanke, daglig omsorg samt att efterlikna en hemmaliknande miljö (Socialstyrelsen 2013a:101). Personalen som arbetar på HVB-hem bedriver yrkesmässig vård men samtidigt finns idealet om familjen, vilket betyder att de ska efterlikna en familj i sin vård. Att eftersträva familjen inom HVB-hem är en motreaktion till hur det förr var institutionsvård där det dagliga arbetet var präglat av kontroll och regler (Sallnäs 2012:124–125).

Idén om att leva som en familj benämns som att utföra vardagliga och verkliga aktiviteter för att eftersträva ett “vanligt liv” (Sallnäs 2012:127–130). Att vara som en familj inom ett HVB-hem handlar om att utföra de praktiska sysslor som tillskrivs en familj; daglig tillsyn, omhändertagande, omvårdnad och fostran. Även att ge materiella ting som bostad, mat och kläder. Likt en familj arrangeras rutiner när det gäller måltider, aktiviteter och sysselsättningar på fritiden. Personal ska knyta känslomässiga band till barnen, något som man utgår från finns inom en fungerande familj. Kritik finns dock mot hur detta ska kunna uppnås på ett HVB-hem därför att det ska utföras av betald personal (Sallnäs 2012:135–136).

Barnmigrationen i Sverige har ökat från 7049 stycken barn år 2014 till ca 32 180 stycken barn år 2015 (Migrationsverket 2015). I takt med att antalet flyktingbarn ökat drastiskt har kommunerna öppnat fler HVB-hem för ensamkommande för att lösa boendefrågan. HVB-hem för ensamkommande är ett relativt nytt fenomen inom socialt arbete och det första boendet öppnades 2003 (Brunnberg et al 2011:20). Det har utvecklats olika typer av HVB-hem utifrån barnens legala status i landet. Det finns exempelvis transitboende för nyanlända ungdomar, boenden för dem som söker asyl och för ungdomarna som fått permanent uppehållstillstånd finns PUT-boenden (Socialstyrelsen 2013b:15). På andra HVB-hem som finns i syfte av vård görs en omprövning efter 6 månader om en ungdom ska bo kvar (6:8 SoL, lag 2001:453) medan för ensamkommande finns ingen vårdnadshavare och vanligen inget alternativ att gå tillbaka till. Detta leder till att verksamheten HVB-hem för ensamkommande blir en mer permanent och långvarig boendeform.

Det har kommit kritik angående HVB-hem för ensamkommande. Att miljön är auktoritär och arbetet är regelstyrt genom restriktioner som lås på kylskåp och bestämda sovtider (Socialstyrelsen 2013a:104). Verksamheten HVB-hem för ensamkommande har också visat sig vara för stora vilket gör det svårt att då skapa en hemmaliknande miljö (Socialstyrelsen

2013b:16). Regeringen har gett ett lagförslag inför 2016 att stödboenden ska införas för ensamkommande barnmigranter mellan 16-20 för att ungdomarna ska få mer flexibla och individualiserade boenden (Regeringen 2015). Kan detta förändra situationen?

Erving Goffmans klassiska studie ”totala institutioner” (1961) handlar om ett mentalsjukhus på 50-talet. I sin studie observerade han vardagslivet på ett psykiatrisjukhus för att fånga hur livet såg ut inom en stängd miljö och hur människorna i den påverkas. Goffman myntade begreppet *totala institutioner*. Han menar att alla verksamheter är institutioner med olika grader av öppenhet. HVB-hem är en slags institution med stor hög grad av öppenhet. Vardagslivet inom institutioner är förutbestämt och styrs byråkratiskt. Familjekänslan i ett hem och totala institutioner är två motsatser till varandra (Goffman 1961:18). Goffman kunde fånga vardagslivet på en institution genom observation eftersom han såg de händelser som sker i vardagen och hur institutionerna styrde över personalen och patienternas liv. Vår studie avser också studera vardagslivet, vad som är hemkänsla inom ett HVB-hem för ensamkommande och hur denna så kallade hemkänsla skapas.

Då både Sallnäs (2012) och Socialstyrelsen (2013a) menar att HVB-hem ska sträva efter att uppnå en hemmaliknande miljö och idealet om familjen undrar vi hur de arbetar kring dessa riktlinjer då de är en verksamhet som är beroende av de som styr den uppifrån. En fråga Sallnäs (2012:130) ställer är om det ens är möjligt att vara som en familj inom ett HVB-hem eftersom det rent praktiskt är en arbetsplats. En kritik som redan finns mot HVB-hem för ensamkommande är att de är regelstyrda och auktoritära. HVB-hem för ensamkommande är ett mer permanent boende och borde i den meningen verka mer för ett hem än andra HVB-hem där man måste ompröva minst var sjätte månad om ungdomens behov att vistas på institutionen fortfarande kvarstår enligt § 13 LVU eller 6:1 SoL (lag1990:52; lag2001:453).

Då socialstyrelsen lyfter fram som en viktig grundpelare att personal ska jobba efter att uppnå en hemmaliknande miljö i arbetet på HVB-hem vill vi studera hur denna tar sig i uttryck i vardagsarbetet på HVB-hem för ensamkommande barn?

1.3 Syfte

Vårt syfte är att undersöka hur en hemkänsla förmedlas på ett HVB-hem för ensamkommande barn.

1.4 Frågeställningar

- Hur skapas privata och gemensamma utrymmen?
- På vilket sätt förmedlas gränser i form av kontroll och trygghet?

2. Kunskapsläge

2.1 Historia

Nedan följer en historisk överblick om hur HVB-hem har utvecklats över tiden. Redogörelsen bygger på Britt Jonssons (1990) studie som gjorts genom kvalitativa intervjuer med 20 stycken män om deras minnen av placeringen på Barnbyn Skå. Barnbyn Skå var en verksamhet som i ett historiskt perspektiv legat i framkant i hur verksamheten HVB-hem ska se ut och förstås. I denna beskrivning använder vi även Marie Sallnäs (2012) forskning om institutionsvårdens utveckling.

Under 1700- och 1800-talet fanns något som kallades fattighus där ensamma, fattiga och sjuka barn bodde. Senare under 1800-talet började man dela upp barnen genom att skapa avdelningar för de föräldralösa barnen medan barn som begått brott placerades i fängelser eller tvångsinrättningar. Man ansåg att barn som hamnat på fattighus kunde förbättras och räddas. Stora institutioner skapades för att utföra detta och dessa stora institutioner eller "uppfostringsanstalter" låg ofta ute på landsbygden långt ifrån staden. Ett exempel på detta var Råby räddningsinstitut som använde våld och disciplin i sina behandlingsmetoder (Jonsson 1990:9–15).

Tanken att institutioner ska likna en familj började användas i England i början av 1900-talet och då lanserades små "Cottage Homes" som skulle eftersträva mer familjeliknande miljöer snarare än stora och opersonliga institutioner. Kritiken som lyftes mot dessa institutioner var att det skadade barnen och att de var opersonliga. Denna kritik gav upphov till att man istället ville efterlikna en hemmiljö inom institutioner (ibid.).

1924 års barnavårdslag i Sverige medförde att barn kunde omhändertas antingen för samhällsvård eller för skyddsuppfostran, vilket var som tvångsvård. Räddningsinstitut som Råby började istället kallas för skyddshem. Institutionerna fick nu i huvudsak två uppgifter, att skydda samhället från kriminell påverkan och att institutionen kunde vara ett bra alternativ om hemmiljön var bristande. Miljön och vardagen på dessa boenden präglades av våld och auktoritär disciplin genom isoleringsstraff och piskrapp. Många barnhem blev uppmärksammande eftersom de använde sig av våld som behandlingsmetod även efter år 1942 då aga förbjöds på barnhem (Jonsson 1990:10).

“Vill man nå bestående resultat med sin behandling räcker det inte att bara behandla barnet utan även personmiljön kring barnet. Barnet reagerar som medlem i en social gruppbildning, vanligen familjen, måste behandlingen av barnet och barnets miljö dirigeras från samma håll och ske parallellt”.

(Jonsson 1990:12)

Till följd av detta utvecklades Barnbyn Skå som i Sverige låg i framkant för vård av barn. Där arbetade “husfar och husmor” som skulle arbeta som föräldragestalter (Jonsson 1990:13–14). Familjehemmets grundidé är att barn ska placeras i en mindre miljö som inte endast grundar sig i professionellt arbete utan också liknar en familj (Sallnäs 2012:134).

Den fysiska miljön på Barnby Skå skiljde sig avsevärt från tidigare anstalter, de låg långt bort från staden ute på landsbygden. Nu var den visserligen belägen utanför stadens kärna men med bra kommunikationer och precis intill vattnet. Det fanns lekplatser och byggnaden var en gammal herrgård med två flyglar som nu kom att användas i verksamhetens syfte. I herrgården hade olika professioner sina kontor och där fanns även andra verksamheter som exempelvis sjukstuga och terapirum. På kvällarna fungerade en del av herrgården som fritidsgård. Runtom herrgården i skogen fanns vid en tid olika barnstugor där det bodde totalt 7 pojkar och flickor med sin “husmor och husfar”, så kallade “stugfolket”. Stugfolket bodde i barnstugorna permanent och när de var lediga fanns personal som täckte in. Husmor bodde på nedervåningen och husfar på övervåningen intill barnrummen (Jonsson 1990:14).

Sedan Barnby Skå bildades har det funnits en tanke att inom institutionsvården använda familjen som ett ideal för verksamhetens organisering. Det menas att man i olika avseenden försöker efterlikna en familj eller ett familjehem. Detta ideal har varit betydelsefullt både i Sverige och internationellt (Sallnäs 2012: 125).

2.2 HVB och idealet om att vara en familj

Efter den historiska överblicken kommer ett kapitel över hur HVB-hem ser ut idag och hur begreppet familj kopplas till arbetet på HVB-hem. Ahrne, Roman & Franzén (1996: 99-100) beskriver normer för hur en familj är. Författarna har skapat en sociologisk beskrivning av Sverige från 50-talet till 90-talet. Ahrne et al (1996) lyfter upp begreppet familj och vad det inneburit i Sverige. Tillsammans med Coltons (1988) jämförande enkätstudie kring det praktiska arbetet i familjehem och institutionsvård ger detta avsnittet en förståelse kring

kopplingen mellan familj och institutionsvård. Vi tar även här med Marie Sallnäs (2012) artikel.

Normerna för hur en familj fungerar är kulturellt betingade och de säger mer om hur en familj bör vara än hur de faktiskt ser ut (Ahrne et al 1996:99–100). Inom en familj finns formella regler och oskrivna lagar, till exempel att en familj ska bo ihop. Barn ska flytta ut när de är tillräckligt gamla men de tillhör fortfarande familjen. Familjen har förändrats historiskt. Innan efterkrigstidens skulle mannen i familjen försörja och idag är normen att båda föräldrarna försörjer. Familjer har också förändrats på så vis att det finns många olika sorters familjer som att vara särbo samt föräldrar av samma kön (Ahrne et al 1996: ibid.).

Den gemensamma bostaden spelar en central roll i familjelivet. Den skapar enhet för de som ingår i en familj och skapar icke-medlemmar. Det är i den gemensamma bostaden som man umgås, äter, sover, tittar på tv, lagar mat och läser läxor. Idag är ett rymligt och modernt utrustat hem en självklarhet. Allt fler bor också idag i lägenhet. Hemmet är en betydelsefull plats för socialt liv. där sker en stor del av umgänge med familj, vänner och släkt (Ahrne et al 1996:139–141).

På det praktiska planet kan HVB-hem träda in i familjens ställe eftersom de vanligtvis gör de praktiska uppgifter som tillskriver en familj som daglig tillsyn, omvårdnad, fostran och materiella tjänster (Sallnäs 2012:136). Man försöker också se till att miljön samt hur dagarna ser ut speglas utifrån en familjeliknande situation. Måltider och fritidssysselsättningar utförs under familjeliknande former. Familjen är förebild i den dagliga tillvaron. Ett problem med idén om att efterlikna en familj går emot ett kriterium för att vara ett HVB-hem, nämligen att bedriva vården yrkesmässigt. Det innebär i många fall att man är ekonomiskt beroende av verksamheten och att verksamheten är byråkratisk styrd. Det ställs tillexempel krav på att byggnaden måste ha en viss standard och utformning. Det finns en spänning i HVB-vården att å ena sidan förhålla sig till det formella byråkratiska uppdraget som man också är ekonomiskt beroende och knuten till, och å andra sidan den informella och personliga uppdraget som förknippas med familjehemsidealet. Uppfattningen i Sverige tycks vara att HVB-hem är familjehemsligt utifrån en utskickad enkätstudie. Hemmets storlek och antalet anställda har betydelse för om man anser att verksamheten är familjehemslig. Ju mindre och avgränsad verksamheter desto mer familjär (Sallnäs 2012: 130:137).

Colton (1988: 177-178) nämner också problematiken med att HVB-hem är utformade för att ta hand om barn som behöver bo utanför hemmet medan en familj eller familjehem är ett naturligt existerande fenomen. Både familjehem och HVB-hem har som funktion att fungera som barnens primära sociala kontakt samt ge närvaron av stabila vuxna. För att ge barn de behov som krävs ska de vuxna i dessa kontexter ge värme, trygghet och stöd. Inom familjehem måste behov hos eventuellt andra barn i familjen samt de vuxna också beaktas i relation till det placerade barnet. På HVB-hem blir dock situationen annorlunda eftersom det är personal som är de vuxna där. I den situationen ska barnens behov vara av största intresse och inte personalens (ibid.).

2.3 HVB-hem för ensamkommande

Det finns fåtal forskningsstudier om behandlingen på HVB-hem, vilka metoder som används, vad det innebär och hur de uppfattas av barnen samt effekter (Socialstyrelsen, 2013a:101). Den forskning som finns visar att det är svårt att identifiera en passande vårdmodell för gruppen ensamkommande men att resultatet stöder att för ensamkommande barn i akuta flyktingkriser är familjehemsplacering att föredra (Brunnberg et al, 2011:111). De rapporter och avhandlingar vi läst kring HVB-hem för ensamkommande har framförallt varit kritiska kring verksamheten och hur den fungerar. Live Stretmos (2014) doktorsavhandling fokuserar på hur ensamkommande ungdomar skapas i media, riktlinjer och praxis. Pishnemaz & Qvarnved (2013) har gjort en intervjustudie med personal på HVB-hem för ensamkommande i Sverige.

Enligt Stretmos studie uttrycker personalen på HVB-hem för ensamkommande att det är viktigt att de nyanlända ungdomarna snabbt lär sig boendets rutiner och gemensamma städregler. Att ungdomarna ska sköta hushållssysslor är inget som förväntas av personalen utan ses snarare som ett krav. Det finns en föreställning hos personalen att detta även behövs för att förebygga att ungdomarna blir lata och inaktiva. Personalen menar att ungdomarna behöver lära sig hur man sköter hushållssysslor eftersom det är något de inte kan och behöver kunna för att bli självständiga. Barnen blir ofta inskrivna i skolan dagen efter att de anländer till HVB-hemmet. Personalen säger att de använder detta arbetssätt eftersom det är viktigt för att få igång en normaliserad vardag. De aktiviteter som krävs av barnen kan snarare förstås som ett sätt att kräva något tillbaka för de tjänster som de ensamkommande fått och får av personal (Stretmo 2014:205–215).

Vidare så framkom ur Stretmos studie från personal att man inte ska vara för snäll i arbetet och tycka synd om ungdomarna för att de kommit hit ensamma. Personalen menar att det är viktigt att ställa motkrav om de ensamkommande barnen kräver något. Att kunna sätta gränser anses viktigt i arbetet med ensamkommande. Personalen förklarar att synen på att vara snäll i denna diskussion menas att våga ställa motkrav och att markera tydliga gränser istället för att visa medlidande och medkänsla. På ett HVB-hem är kraven att ungdomarna ska följa vissa regler som att tvätta, gå i skolan, lägga sig i tid och samtidigt inte skapa konflikter med personalen. Personal menar att det är viktigt med tydliga regler och gränsdragningar för att ungdomarna ska kunna komma in och förstå det svenska samhällssystemet på ett respektfullt och lämpligt sätt och på så sätt bli självständiga och självgående (Stretmo 2014:205–215).

Vardagslivet är strikt reglerat i form av hur man ska äta, vilket språk som får användas och hur länge man får vara uppe på kvällarna. I intervjuer kommer det fram att det finns olika metoder som används på boendet för att frambringa ett önskvärt beteende. Genom strikta regler och lite flexibilitet uttrycker personalen ett maktövertag som leder till konflikt när ungdomarna ifrågasätter dessa gränser. Detta har också resulterat i att ungdomarna värjer sig för att uttrycka sig och öppna upp sig till viss personal (Pishnemaz & Qvarnsved 2013:134–136).

2.4 Hemmet

David Wästerfors har skrivit ett kapitel i *Home - International perspectives on culture, identity and belonging* av Kusenbach och Paulsen (2013) där han analyserar material från två utav hans tidigare fältanteckningar från ett särskilt ungdomshem, eller SiS-hem.

Observationerna pågick under tre år då han observerade och intervjuade både personal och ungdomar. Studiens resultat handlar om vardagsrutiner eller skapande av hem på en SiS institution (Wästerfors 2013:112). Wästerfors forskning är av betydelse och intresse för oss eftersom vår studie också fokuserar på hur ett hem ska skapas inom en institutionsliknande miljö, dock inom ett HVB-hem som är mer öppet än ett SiS-hem.

Wästerfors (2013:113) studie säger att ett ungdomshem som SiS-hem inte liknar ett hem utan snarare en internatskola där de spenderar vardagen och under helgerna åker ungdomarna till den plats de kallar hem. Samtidigt finns det också likheter mellan fängelser och ett SiS-hem eftersom ungdomarna inte själva väljer om eller när de vill åka hem. Ungdomarna kan heller inte välja att stanna kvar på ett SiS-hem även om de skulle vilja. SiS-hemmet blir ett

tvångande hem under en period. Hem är något relativt och det är svårt att se i vilken mån det blir ett hem eller inte inom en institution. Barn som bor i en institutionslik miljö använder ofta begreppet hem när de refererar till där det bodde innan de flyttade till institutionen.

Wästerfors (2013:115–116) diskuterar integritet och privatliv, något som ofta relateras till hemkänsla och hem. Ungdomarna i hans studie försökte skapa ett privatliv genom att avgränsa en fysisk del av institutionen för att komma undan personal. Wästerfors menar att ett hem ska vara detsamma som frihet och en frizon från övervakning och granskning. Att skapa integritet för ungdomarna är inte detsamma som ett hem men det kan ändå kopplas till tankar om vad man relaterar till ett hem. Inom institutioner har däremot den offentliga och privata gränsen suddats ut så ungdomarna måste själva återskapa detta.

Det är små och obetydliga saker i vardagen som har en betydelsefull inverkan på den annars kontrollerade vardagssituationen på ett SiS-hem. För att studera hur ett hem skapas är det därför relevant att titta på små detaljer inom miljön. Det kan vara alltifrån hur ungdomarna ser efter sina rum eller någons specifika sätt att äta (Wästerfors 2013:115–116).

Sammanfattning

Vad vi nu vet är att HVB-hem i teorin ska präglas av en lugn och trygg atmosfär men är i praktiken mer en verksamhet med auktoritära drag och regler. Anledningen kan vara att verksamheten ska förhålla sig till byråkratiska riktlinjer samtidigt som de också ska möta ungdomarnas unika behov. HVB-hem som verksamhet har utvecklats utifrån en institution till en mer öppen miljö men spår av historien finns fortfarande kvar i form av regler om hur ungdomarna ska bete sig på boendet.

3. Metod

I detta kapitel redogör vi för studiens tillvägagångssätt: metod, datainsamling, bearbetning och tematisering av materialet. Vi kommer även presentera bland annat studiens etiska överväganden, urval och tillförlitlighet.

3.1 Val av metod

Vårt syfte är att undersöka hur en hemkänsla förmedlas på ett HVB-hem för ensamkommande ungdomar. För att studien ska besvara syftet har vi använt oss av en kvalitativ metod eftersom den ska ge en djupare förståelse genom att fokusera på ord och detaljer i den studerade miljön. För att vi ska kunna besvara vårt syfte måste vi använda oss av en metod som mer går ner på djupet snarare än fokuserar på det generella. Vi vill fördjupa oss i hur en hemkänsla skapas inom en viss miljö och inte dra några generella slutsatser. En kvalitativ metod studerar utifrån ett tolkande och konstruktivistiskt synsätt där vikten ligger på att tolka den sociala verkligheten och förstå hur den är uppbyggd (Bryman 2011:341–365).

Med avstamp i Goffmans teori har vi även inspirerats av hans metod att studera en institution genom att observera vardagslivet på ett HVB-hem. Vår studie bygger på deltagande observationer från ett HVB-hem för ensamkommande barnmigranter. Deltagande observation är då man under en längre tid befinner sig i en grupp, iakttar, lyssnar på samtal mellan individer och deltar även själv i samtalet. Deltagande observationer handlar om att få en förståelse för en grupps kultur och även människornas beteenden inom den kulturen/miljön (Bryman 2010:378). Vi har genomfört observationer vid sju tillfällen under ca två timmar per gång. Under observationerna har vi haft möjlighet och samtala med personal och ungdomarna som bor där. Vi har även observerat den fysiska miljön och interaktion mellan personal och barn. Observationer används för att studera vad som händer både genom att se och lyssna. Genom att utföra observationer blir det synligt hur människor ibland säger en sak men gör en annan (Aspers 2007:107–109).

Vår tanke med att utföra deltagande observationer var att vi ville se och förstå hur en hemkänsla förmedlas på ett HVB-hem genom att kunna se vad som sker i den miljön de befinner sig i och ha möjlighet att ställa frågor under tiden. Utmaningen vid deltagande observation är att få förtroende för personerna man observerar och att de ska agera så som de gjort trots närvaron av en forskare (Aspers 2007:114–122). För våra observationstillfällen skulle bli så bra som möjligt har vi från början varit tydliga med vårt syfte samt försökt prata

med personal och ungdomar för att skapa en relation så att vår närvaro skulle vara bli så naturlig som möjligt.

3.2 Urval

Vårt val att göra studien på just ett HVB-hem för ensamkommande barnmigranter är för att HVB-hemmet ofta blir ett permanent boende för ungdomarna. Till skillnad för ungdomar med psykosocial problematik så omprövas vården och de kan flytta tillbaka hem igen. För ensamkommande så blir HVB-hemmet en permanent bostad eftersom de inte har några föräldrar i Sverige att flytta hem till. Vikten av att ge en hemkänsla ansåg vi extra relevant då boendet blir mer långvarigt.

Vårt urval har varit målstyrt vilket innebär att man väljer ut områden utifrån den forskningsfråga som har formulerats (Bryman 2011:350). Eftersom vårt syfte handlar om HVB-hem för ensamkommande barnmigranter har vi utfört observationerna inom en sådan verksamhet. En av oss arbetar extra på HVB för ensamkommande barnmigranter och fick därigenom kontakter till HVB-hem inom andra kommuner. Vi kontaktade ett av dessa boenden och de ville gärna ställa upp i vår studie. När vi fick kontakt med detta HVB-hem berättade de att där fanns tre avdelningar, en transit och två PUT-boenden. Vi valde ett av PUT-boenden. PUT är en förkortning och står för permanent uppehållstillstånd. Ungdomarna på detta boende har rätt att stanna permanent i Sverige. Boendet var uppdelat i två avdelningar utifrån ålder, det ena med yngre barn och ett med äldre. Vi valde avdelningen med äldre barn som är 15-18 år främst eftersom studier om yngre barn är etiskt problematiska. Den andra anledningen att vi valde detta boende var att dessa ungdomars situation är mer stabilt, de har redan fått permanent uppehållstillstånd och bor på boendet mer permanent.

3.3 Datainsamling

I detta avsnitt vill vi redovisa för hur vi gick tillväga i empirinsamlingen. Det är första gången vi arbetar med deltagande observationer, en metod som är värd att testa.

Inför observation

Vi fick via telefon kontakt med ett HVB-hem som ville delta i studien som vi hädanefters benämner som Solgården. Vi bokade in ett första datum för observation och kom efter det överens om resterande tillfällen. Vi uttryckte att vi gärna ville vara på plats när det är många ungdomar hemma så att vi kunde vara med vid vardagsrutiner. Vi förberedde oss inför fältarbetet genom att läsa Aspers (2007) *Etnografiska metoder* samt Brymans (2011)

Samhällsvetenskapliga metoder, särskilt de delar som behandlar deltagande observationer. Vi har även tränat på att observera ett bibliotek för att diskutera vad vi sett och hur vi skulle tänka när vi utför observationerna på Solgården. Vi kom också överens om hur vi skulle föra anteckningar. Vi insåg att det skulle bli en utmaning att observera eftersom det är många intryck som kräver att man alltid är uppmärksam. Syftet och frågeställningarna styrde vårt arbete. Vi diskuterade att vi måste ha något slags ”filter” eftersom det annars kan vara svårt att fokusera på rätt saker. Hur ett hemmaliknande miljö skapas blev det styrande temat. Vi fokuserade på den fysiska miljön och närvarade vid måltider. Människor gör vardagslivet på rutin utan att reflektera, genom att vi är i den miljön där aktiviteterna görs och samtidigt har möjlighet att ställa frågor får vi bättre överblick hur det fungerar (Aspers 2007:104).

Under observation

Det första tillfället hade vi anteckningsblock. Men vi tyckte att det skapade spänningar som vi inte hade tänkt på. Exempelvis så kom det fram en ungdom och frågade om vi skrev om honom. Vi bestämde oss efteråt att det är bättre att endast ha ett papper i fickan och skriva när vi hade tillfälle och då gå in på personalrummet eller toaletten för att snabbt skriva ner stödord.

Aspers (2007: 117-122) menar att det är viktigt att anteckna under sitt första observationstillfälle och kring första intrycket eftersom man vid det tillfället får mest intryck. Senare är det bra att fokusera på olika teman utifrån sin teori och även gå från att studera helheten till detaljer. Vi insåg att första tillfället gav väldigt många intryck och som resultat också mycket material i jämförelse med de senare observationerna. Mycket var nytt, från bussresan till Solgården, första mötet med personal och ungdomarna, byggnaden, etc.

De tillfällen vi observerat har sett olika ut. Vissa gånger har vi pratat med personal, andra umgått med ungdomarna eller suttit med under exempelvis måltider. Genom att ha fördelen att diskutera med aktörerna hur de uppfattar platsen de befinner sig i och saker de gör får vi också deras perspektiv på vad vi ser och inte enbart våra egna uppfattningar (Aspers 2007:125). Under observationerna befann vi oss alltid i de gemensamma utrymmena där vardagsrutinerna och interaktionen skedde. Vi var även där under morgonen och helg för att få en helhetsbild över hur vardagslivet ser ut på Solgården.

Efter observation

Efter två timmar av observation åkte vi direkt hem var för sig och skrev ner vad som hänt och vad vi upplevt. Det är viktigt att veta på vilket sätt observationer ska antecknas. Vi hade en mall om hur vi skulle anteckna för att skilja på våra egna tankar, vad personal sa, och vad vi såg. Vi skrev detaljerade anteckningar och utgick från att en obekant läsare skulle kunna förstå.

Dagen efter gick vi tillsammans igenom våra anteckningar. Genom att skriva ner enskilt undvek vi att påverka varandra och kunde stämma av att vi utgått från det filter vi kommit överens om. Medan vi hade mycket material som liknade varandra, fanns det ibland tillfällen då vi kompletterade varandras material när vi missat skriva ner något. Sedan läste vi upp det för varandra och gjorde små detaljändringar som felstavningar och reviderade bort våra egna tolkningar eftersom de är irrelevanta för studien. Vi sammanställde sedan allt i ett gemensamt dokument. Vi har utöver det inte redigerat materialet ytterligare utan valt att behålla det så nära det första utkastet som möjligt. Vi ville inte påverka materialet i efterhand.

3.4 Tematisering och bearbetning av material

Vidare läste vi igenom materialet flera gånger för att hitta intressanta teman som kunde besvara vårt syfte och frågeställningar. Utifrån detta fann vi teman som gränser, kontroll, trygghet, gemensamma utrymmen och privata utrymmen. Gränser som ett tema för att fånga vad man menar med hemmaliknande miljö, vilka möjligheter ungdomarna har att vara sig själva, att styra sin vardag, att komma och gå som de vill. Kontroll och trygghet, att förstå även här var gränsen går mellan kontroll och trygghet och hur dessa gränser dras och vem som fastställer den. Platsen, vad som anses privat och vad som anses gemensamt.

Vi strök över stycken med markeringspenna som vi tyckte hörde ihop med dessa teman som vi sedan klippte ur vårt dokument med fältanteckningar in i analysen. Vi valde att i de flesta fall klippa ur hela stycken för att lättare fånga ett sammanhang. Vid citat ville vi exempelvis ha med i vilken kontext någon sagt citatet för att få en bättre bild vad som menas. Vi har även valt att ta med längre stycken med beskrivningar av rum för att vi vill fånga hur rummet ser ut. Eftersom vi hade fältanteckningar från oss båda har vi vid vissa tillfällen endast använt ett av utdragen eftersom de är så pass lika och vissa av dem har vi klippt ihop om det varit

möjligt. Vi använder “ “ då det är ett citat. Vi har även valt att göra alla utdrag av observationerna indragna i texten för att skilja ur från vår egen diskussion.

Vi har gjort rubriker utifrån de olika teman vi använt och strukturerat upp utdragen som hör ihop med varandra under samma rubrik. Vi har sedan diskuterat vårt material utifrån våra teorier och begrepp.

3.5 Metodens tillförlitlighet

Bryman (2011:352–355) kopplar två begrepp till tillförlitlighet inom den kvalitativa forskningen; extern reliabilitet och intern reliabilitet. Extern reliabilitet är till vilken grad forskningen kan upprepas och få samma resultat. Det kan vara svårt att uppfylla detta kriterium inom den kvalitativa forskningen eftersom en miljö är föränderlig och människorna som går in i den påverkar på olika sätt. Möjligheten att överföra forskningen är liten eftersom den koncentrerar sig på det unika och en speciell kontext. Detta har vi varit medvetna om då vi genomfört observationer på Solgården. Våra resultat går inte att generalisera och de är kopplade till de tillfällen vi har varit på plats. För att skapa så stor tillförlitlighet som möjligt trots dessa premisser har vi alltid varit noga med att skriva våra fältanteckningar direkt efter varje observation för att minnas så mycket som möjligt. Vi har även pratat ihop oss efter vi skrivit ner fältanteckningarna för att se om vi haft en ungefärlig liknande uppfattning. Detta är vad Bryman (2011: ibid.) kallar intern reliabilitet. Att forskarna är överens om hur det som ses och hörs ska tolkas.

Som vi nämnt innan har deltagande observation känts som en väldigt flexibel och öppen metod utan några större riktlinjer. Detta har gett oss ett stort handlingsutrymme om hur vi skulle gå tillväga. Det har ibland varit svårt att strukturera på vilket sätt vi ska göra men vi har försökt vara konsekventa i hur vi använt metoden, genom att planera processen och diskutera med varandra. Deltagande observationer kan utföras på olika sätt och därför har vi tyckt att det var viktigt att vi använder samma arbetsätt och har en gemensam bild av hur vi ska gå tillväga.

3.6 Förförståelse

En av oss jobbar sedan tidigare på ett HVB-hem för ensamkommande barnmigranter och hade därför redan innan en bild av hur det ser ut och en förförståelse om hur verksamheten fungerar. När vi läste in oss på ämnet angående HVB för ensamkommande barnmigranter insåg vi att det fanns mycket kritik. Detta kan ha påverkat vår förförståelse genom att vi hade

en negativ bild av HVB för ensamkommande barn då det fanns så pass mycket kritik om dessa. Vi pratade om detta och försökte gå in med en objektiv inställning när vi kom till Solgården eftersom att alla HVB-hem för ensamkommande barn behövde inte stämma överens med de vi läst om.

En annan förförståelse vi hade om HVB-hem för ensamkommande barn var att det skulle ske mycket vardagsaktivitet inom detta. På Solgården skedde dock ungdomarnas aktiviteter individuellt och utanför boendet.

3.7 Metodens förtjänster och begränsningar

Både en förtjänst och en begränsning under detta arbete har varit att deltagande observation var något nytt för oss men också att det är en väldigt fri metod. Det var en begränsning i den mening att vi inte riktigt visste hur vi skulle göra. Även under tiden vi observerade var vi osäkra på hur det skulle gå till. Något vi lärde oss efterhand och som också blev en förtjänst var att deltagande observation är en ganska flexibel metod och vi lärde oss hur vi skulle "agera" i miljön vi studerade vilket gjorde oss mer trygga i vår roll. När vi blev mer trygga i vår roll kändes även metoden lättare att hantera eftersom vi förstod på vilket sätt den kan utnyttjas.

En fördel med deltagande observation är att man kommer nära den sociala verkligheten eftersom man befinner sig i miljön man avser studera. Man får bättre kontakt med människorna i den och har en chans att se miljön på samma sätt som dem (Bryman 2010: s440-441). Detta har varit en av fördelarna under vår studie eftersom det har känts naturligt att vara på plats på Solgården och detta har bidragit till att vi kunnat prata med många där, både personal och ungdomar. Första tillfällena vi observerade var det svårt att hitta sin roll men efter några gånger blev det lättare när vi redan hade pratat med de flesta och att de visste vilka vi var. På så sätt var det en fördel att göra deltagande observation eftersom visst material var lättare att samla in då vi varit där en längre tid och annan var bättre första gången då vi kom in utan intryck.

Bryman (2011:44) menar att det finns det en risk med att utveckla en närhet till eller en känsla av samhörighet till de människor som studeras. Ibland går det så långt att man har svårt att skilja sin roll som samhällsforskare från de studerade individernas åsikter och attityder. En nackdel med deltagande observation och det vi tagit upp ovan att det är så flexibelt är den

rollen man har där. Man pratar med personal, ungdomar, sitter med vid matbordet vilket gör att man smälter in och samtidigt som att man är en av dem. Detta tror vi påverkade vårt insamlade av material. Ju fler tillfällen vi varit på Solgården desto kortare blev fältanteckningarna. Efter att ha varit där några gånger kändes vissa saker ”normala” och det var svårt att se nya saker. Detta kan vara ett tecken på att vi blev för involverad i det studerande fältet.

Genom att istället använda sig av kvalitativa intervjuer som metod sitter man ned med en respondent under en längre tid och får då som resultat mer utförliga svar. Att dessutom kunna spela in intervjun och transkribera minskar risken för missuppfattningar (Bryman 2011:412–420). Vi spelade varken in våra samtal eller tog foton under observationerna vilket gjorde att vi inte hade någon möjlighet att gå tillbaka för att stämna av om den empirin vi fått in fångar det som verkligen skedde. Risken finns att felaktiga antaganden sker när man använder sig av deltagande observationer som metod. Aspens (2007:107) nämner att videokamera är ett bra hjälpmedel för att kunna gå tillbaka i materialet och göra nya tolkningar eller att visa materialet för respondenterna eller andra forskare. Vi valde av etiska skäl att inte använda videokamera trots vetskapen om att det skulle komma att påverka metodens tillförlitlighet negativt.

Då vi inte spelade in eller filmade våra observationer upplevde vi att det kunde vara svårt att utförligt skriva ner våra intryck, beskrivningar av miljön och vad som skett efter observationerna. Det var svårt att komma ihåg allt som hänt. Detta är en nackdel med observationer, eftersom det är mycket en forskare ska fokusera på. Man ska som forskare både lyssna, se och interagera med fältet vilket ökar risken för bortfall. Det är därför viktigt att skriva ner sina observationer direkt för att minska bortfallet (Bryman 2011:395–397).

Ytterligare en begränsning med deltagande observation var att vi aldrig visste hur många ungdomar som skulle vara på plats på boendet. Vissa tillfällen såg vi knappt några av ungdomarna medan vissa gånger var alla på plats. Detta gjorde att metoden ibland kändes ineffektiv och oberäknelig eftersom vi satt där utan att få in något väsentligt material. Trots att vi bestämde tider vi skulle vara där utifrån måltider och när ungdomarna kom hem från skolan gick det ändå inte att förutse hur det skulle vara när vi kom dit. Vi hade aldrig möjlighet att påverka huruvida vi skulle få material eller inte.

3.8 Arbetsfördelning

Vi har överlag arbetat tillsammans under hela arbetsprocessen och som resultat fått en jämn arbetsfördelning. Vi har skrivit i ett gemensamt dokument (google docs) med varsin dator för att på ett effektivt sätt kunna arbeta tillsammans på varsin dator. Vi har diskuterat och kommit fram till saker tillsammans och alltid läst igenom varandras text. Vissa delar har krävt att vi skrivit ihop och i slutet har vi även redigerat hela materialet tillsammans. Under observationerna har vi båda varit aktiva alla gånger förutom ett tillfälle då en av oss inte hade möjlighet att vara med.

3.9 Etiska överväganden

Under vår arbetsprocess har vetenskapsrådets fyra forskningsetiska krav varit vägledande; informationskravet, samtyckeskravet, nyttjandekravet och konfidentialitetskravet (Vetenskapsrådet 2002: 6). Vid telefonsamtal med Solgården bestämdes att all personal skulle informeras om studien och tillfrågas om de ville delta. Både personal och ungdomar samtyckte till studien. Vid vårt första tillfälle på Solgården hade vi med ett dokument där vi beskrev vår studie för att förtydliga samt för att vara säkra på att vi uppnått informationskravet. Under vårt telefonsamtal och i dokumentet uppmärksammade vi att vetenskapsrådets etiska forskningsråd gäller vid vår studie. Solgården poängterade att ungdomarna måste vara anonyma. Vi instämde då att både ungdomarna, personal och verksamheten kommer vara anonyma i vårt arbete. Vi har avidentifierat verksamheten i vår studie och därför gett den namnet Solgården. För att avidentifiera personal och ungdomar kallar vi dem just personal och ungdomar och använder inga namn.

Vetenskapsrådet (2002:6) poängterar att om någon som studeras är under 15 år och studien är av känslig karaktär behövs dessutom förmyndarens godkännande. Vi valde därför aktivt ett HVB-hem där ungdomarna är 15 och äldre. Av etiska skäl bestämde vi oss för att inte studera HVB-hem för barnmigranter som inte fått uppehållstillstånd eftersom vi skulle kunna skapa falska förväntningar i en relation till deras situation.

En viktig aspekt i forskningsetiken är rätten till privatliv hos de personer man undersöker. Vi måste i vår studie ta särskild hänsyn till ungdomarna eftersom att det är i deras miljö vi kommer att göra vår observation inom. Vi har mestadels pratat med de ungdomar som har kommit fram och pratat med oss för att inte tränga oss på för mycket. De ungdomar som endast kommit in på Solgården och alltid gått direkt till sina rum har vi endast hälsat på. De

ungdomar som själva tagit kontakt med oss eller som suttit i soffan i köket har vi pratat lite mer med (Bryman: 2007:137). Trots att vi fokuserat på miljön och vardagen så har vi ändå befunnit oss i ungdomarnas hem och privata miljö. Vi har i samråd med personal bestämt vilka tillfällen vi ska vara på Solgården. Det kan vara oetiskt att de inte fått vara med och bestämma dessa tillfällen eftersom det är i deras privata sfär vi vistas i, vilket kan kännas som ett intrång.

4. Teori

4.1 Teoretisk överblick

Vårt syfte är att undersöka vad för hemkänsla som förmedlas på ett HVB-hem för ensamkommande barnmigranter. Vi använder oss av Goffmans (1961) begrepp totala institutioner för att förstå en verksamhet som genom historien setts som en anstalt till att idag framställa sig som ett substitut till familjen. HVB-hem är inte en total institution utan en institution som ska eftersträva en hemliknande miljö. Vi använder oss av sociologerna Kusenbach & Paulsens (2013) användning av begreppet hem för att kunna diskutera vad en hemkänsla kan innebära. Vår analys kommer att utgå utifrån dessa två begrepp vilka fångar upp den spänning som vi vill lyfta fram.

4.2 Totala institutioner

Goffman myntade begreppet totala institutioner från en studie gjord genom observation på mentalsjukhus under 1950-talet, vilket måste tas i hänsyn då den kan verka en aning förlegad. HVB-hem är inte en total institution men vissa delar ur Goffmans teori går att koppla till vår studie. Den verksamhet vi undersöker legitimeras utifrån en ideologi om en institution som strävar efter att skapa en hemliknande miljö. Teorin ger oss ett bra verktyg för att förstå hur vissa delar av Solgården är utformad och vilka grader av öppenhet som finns. Goffman hävdade att hans teori om totala institutioner går att applicera på andra verksamheter som bedriver någon form av institutionell verksamhet (1961:13–16). Goffmans observationer redovisar dock för en sträng och mycket auktoritär atmosfär. Vissa delar av teorin går inte att jämföra med Solgårdens mer öppna karaktär. Idag har vi ett annat sätt att se på institutioner vilket gör att vissa delar av Goffmans teori inte är anpassade till hur det faktiskt ser ut idag. Därför är inte alla delar ur Goffmans teori användbara för oss utan vi har endast valt de delar som är relevanta och gick att likna med Solgården som vi studerat.

Totala institutioner kan vara för olika sorters institutioner, det kan vara för dem som utgör ett hot för samhället som fängelser eller mentalsjukhus. Det kan också vara för dem som anses oförmögna att ta hand om sig själv som barnhem. Det finns också totala institutioner i syfte av arbetsuppgift som militäranläggningar. Totala institutioner innebär ett förutbestämt vardagsliv och att vardagslivet eller andra aktiviteter sker kollektivt med resten av människorna i institutionen. Allt detta är noggrant planerat och påtvingat de intagna för att uppfylla institutionens normer och regler. Det är just det viktigaste kännetecknet av en total institution, att de mänskliga behoven styrs av en byråkratisk organisation med specifika normer och regler. En total institution utmärker sig också genom fysiska utformade hinder som exempelvis lås och galler. En total institution skiljer sig från hur livet i ett hem ser ut eftersom det är en stor enhet av människor som övervakas och följer institutionens kollektiva vardag. Det bildas också en klyfta mellan personal och intagna på en total institution vilket ger personal mer makt och kontroll (Goffman 1961:18–19).

Goffmans studie bygger på observation av vardagen på en total institution. Han studerade rummet för att se hur en plats skapar gränser mellan olika kategorier. Han vill också se hur det går till i vardagen. Han menar att institutioner är alla miljöer där det pågår regelbunden aktivitet. Vad som skiljer dessa institutioner åt är hur öppna de är och vilka som tillåts tillträde samt varför människorna befinner sig i den miljön. Det som alla institutioner har gemensamt är att de på något sätt har ett inneslutande syfte och därmed skapar en egen värld för människorna i den. Detta kan även resultera i innebära att de stängs ute från samhället. Solgården som vi studerat är alltså en institution med öppenhet men som trots det har drag av det Goffman definierar som totala institutioner (ibid.).

Identitetsutrustning

Goffman (1961:20–22) beskriver ett begrepp om vad som sker vid intagning på en institution. Det sker då en slags kulturell förändring hos den intagne av frånvaron från den yttre världen. Den intagne är med om en slags rollförändring och intagningen kan inkludera förluster och förödmjukelser. De intagna standardiseras genom att de tar del av det som är institutionens ägodelar i form av kläder och möbler. Även miljön som finns på en institution är standardiserad och alla intagna ska leva efter samma förutsättningar. De intagna måste också delge sig av sin livshistoria före livet på institutionen, vilket innebär att dennes privatliv blottas. Genom att standardisera miljön inom institutionen påverkas de intagnas identitet negativt eftersom de inte tillåts uttrycka sig sin personlighet. Detta är en kränkning för

individen som är till för att skapa standardiserade individer inom den totala institutionen och skapa ett glapp mellan dem och den yttre världen (Goffman 1961:23–25).

4.3 Hemmet

Vi ska undersöka hur en hemkänsla förmedlas på ett HVB-hem för ensamkommande barnmigranter, därför vill vi använda oss av ett begrepp som ger en förklaring på vad ett hem kan innebära. Ett hem är en institution som ska leva upp till vissa normer. Samtidigt som ett hem är kopplat till en plats och en fysisk byggnad så har det även en social dimension som är viktigt i skapandet av ett hem. De sociala bitarna av ett hem handlar bland annat om den abstrakta känslan att känna sig hemma. Vi har genom observationer studerat den fysiska miljön och vardagen inom ett HVB, eftersom att hemma-aktiviteter som städa, laga mat skapar en del av vad som uppfattas som ett hem (Kusenbach & Paulsen 2013:2–3,11).

Ett hem kan ses som en geografisk plats eller en fysisk byggnad. Hemmets plats kan förändras och en person kan även ha flera hem. Ett hem kan också inneha alla storlekar. Ett hem är alltså något föränderligt och subjektivt från person till person. Trots det så är ett hem i de allra flesta fall kopplat till en stabilt belägen byggnad. Ett hem kopplas även till de ägodelar som finns i det. Det kan innebära allt från det extrema som institutionell möblering där allt tillkommer med byggnaden och där finns heller inga personliga ägodelar. Dock ser de flesta hem inte ut på detta sätt utan de innehåller personliga ägodelar. Inom västerländska och globaliserade kulturer kopplas ofta ägodelar som mat, elektronik, leksaker och konst till vad ett hem är (Kusenbach & Paulsen 2013:3-4).

Ett hem är inte någonting neutralt. Trots att hem ser olika ut utifrån individerna som bor i det så finns det även starka samhällsnormer om hur ett hem bör vara. Dessa ideal kan variera från olika generationer, sociala klasser och subkulturer. Ett hem är konstruerat utifrån en social och kulturell kontext. Exempelvis så kritiseras ofta den västerländska idén om ett hem är starkt förknippat med att äga ett hus och dess materiella ting inuti. Vad som är ett hem finns det alltså ideala normer och uppfattningar om som vad kan vara olika beroende på kontexten (Kusenbach & Paulsen 2013:5).

Ett hem är också starkt sammankopplat med en människas identitet, det blir alltså viktigt att i ens hem kunna vara sig själv. Ens hem blir en reflektion av sig själv och en plats där man ska kunna vara sig själv fri från förväntningar och regler. I andra miljöer finns samhällets regler

och förväntningar men i hemmet ska man kunna slippa dessa. Hemmet är en nyckelplats för att kunna uttrycka sin identitet oberoende av kön, ålder, etnicitet och klass. Att kunna uttrycka sin egen smak i hemmet blir viktigt för identitetsskapandet. Arkitekturen kan vara svårt att påverka i ens bostad medan möbleringen går att påverka vilken blir viktig i definitionen av vem man är. Institutionella miljöer är dock designade för att avpersonifiera vilket ger begränsningar för att kunna uttrycka sin identitet i miljön (Kusenbach & Paulsen 2013:8).

Begreppen *familiarity*, *haven* och *heaven* kopplas till vad ett hem är. Dessa begrepp förknippas med meningen och värdet av ett hem. Familiarity handlar om att vara bekväm och inte känna någon rädsla. Familiarity är också att man kan ta sitt hem för givet eftersom att det är tryggt och självklart. Familiarity är en persons djupa känslor av ett hem som byggts upp under en lång tid. Begreppet behöver inte endast vara positivt utan dessa känslor kan skapas till ett hem som har präglats av destruktiva förhållanden. Familiarity handlar om att en plats gör att man känner sig ”rotad” där. Detta kan ses i de aktiviteter som sker i vardagen som sova, äta, städa och vila. De känslor som handlar om familiarity tas för givet eftersom de ses som självklara och förbises ofta. Familiarity måste inte handla om just ett hem som en byggnad utan kan även handla om ett område (Kusenbach & Paulsen 2013:4, 11).

Haven handlar om känslan av säkerhet, trygghet samt att ha ett privatliv. Dessa känslor är kopplade till mikronivån av ett hem, alltså till ens faktiska hem, hus. Begreppet *haven* ses som något positivt och ger känslan av att kunna känna sig bekväm i sitt hem (Kusenbach & Paulsen 2013:4).

Heaven är att känna sig inkluderat på ett offentligt plan, i grannområden, staden. Här nedan följer ett citat som beskriver begreppet ytterligare:

”A public place where one can collectively be, express, and realize oneself; where one feels publicity free and independent. Home here embodies shared histories; a material and/or symbolic place with one’s won people and activities”.

(Kusenbach & Paulsen 2013:5)

Belonging är också ett begrepp som tas upp av Kusenbach & Paulsen (2013:15) vilket precis som begreppet hem är något subjektivt, det handlar om den känslomässiga anknytningen människor har till en plats. Till skillnad från hem som är ett bredare begrepp så är belonging kopplat mer till en specifik bostad/plats och den emotionella anknytningen till den. Belonging är ett nytt uttryck inom sociologin. Innan har begreppet endast använts då det funnits problem i anknytningen medan idag används det inom för att undersöka migration, integration i exempel familjer och skolor. Belonging innefattar inkludering och exkludering till platsen vilket leder till att en egen identitet och en kollektiv identitet skapas.

5. Empiri och analys

I detta kapitel kommer vi analysera det empiriska materialet. Genom deltagande observationer fann vi att det fanns olika föreställningar om hemmet och dess utformning. Vi kunde också se att Solgården använder ett arbetssätt som försöker skapa en specifik form av hemkänsla.

5.1 Institutionella drag

Avsnittet beskriver de delar på Solgården som har drag som mer liknar en total institution än ett hem. Vi diskuterar hur vissa fysiska barriärer kan skapa trygghet men också förmedlar en tydlig skillnad mellan personal och ungdomar.

Korridoren

Byggnaden har tidigare varit ett äldreboende berättar personalen. I anslutning till den öppna ytan som agerar kök/matsal och vardagsrum sträcker det sig en korridor där ungdomarnas rum och badrum finns på vardera sida. Den första dörren till vänster i korridoren är personalrum. Längs en korridor ligger killarnas rum på vardera sida. Korridoren är bred med kala ljusa golv, vita dörrar och väggar utan tavlor.

Byggnaden ska vara ett hem för dessa ungdomar. Enligt Kusenbach & Paulsen (2013:2) måste de materiella aspekterna tas hänsyn till. Materiella saker som hushållsartiklar, elektronik, leksaker, konst och mat är något som förvandlar ett boende till ett hem och speglar de människor som bor där. Korridoren i detta fall är inte inredd och utan några som helst associationer till vem korridoren är till för och varför. Ett hem ska vara en identitetskälla med rum för trygghet och frihet, men denna korridor har ingen inredning och är opersonlig (Kusenbach & Paulsen 2013). Man kan inte utläsa vem som skulle kunna bo i rummen om längs med korridoren eftersom den inte ger några personliga associationer.

Det fanns två vita inplastade A4-papper som satt fastklistrade på vardera av ungdomarnas gemensamma toaletter längs med korridoren. Papperet ska vara ett städschema och signerat av personal när en ungdom har utfört sin städdag.

Schemat på väggen kan vara som den kontroll och formella regler som Goffman beskriver finns för att skapa en social ordning på institutioner (Goffman 1961:15). Ungdomarnas sysslor som i detta fall, att städa toaletten är noga kontrollerad. Genom att använda sig av kontrollerande städscheman lyckas man samordna påtvingade sysslor som ungdomarna ska utföra (ibid.). Detta kan tyckas vara en obetydlig företeelse men vid en närmare anblick så skapar denna lilla lapp en tydlig markering på vilket sett en verksamhet använder sig av kontroll genom att övervaka triviala sysslor.

Det standardiserade rummet

Vi fick gå in i ett av rummen som var tomt och väntade på att ny ungdom skulle flytta in. Det som fanns där var en tavla, skrivbord och lampa. Personal förklarade att de köper möbler och möblerar rummet för att ungdomen sedan kan få sätta upp mer personliga saker. Sedan när ungdomen flyttar ut kan de få ta med sig lite av möblerna.

Ungdomarna som flyttar in på Solgården har delvis färdigmöblerade rum. Rummet speglar en typ av standardisering som sker vid intagningen. Goffman (1961:23:25) beskriver begreppet *identitetsutrustning* som sker vid intagning på en institution. Den intagne standardiseras i form av ägodelar, kläder och möbler. De blir av med sina tidigare ägodelar och får ta del av det som finns på institutionen för att alla intagna ska ha detsamma. På Solgården får ungdomarna ett hem som är delvis utformat som de ska anpassa sig efter. Till skillnad från det Goffman beskriver om identitetutrustning så får ungdomarna på Solgården behålla sina egna kläder och ägodelar samt uppmuntras att sätta sin egen prägel på sitt sovrum. Kusenbach & Paulsen (2013:8–11) menar att preferenser om hur ett hem ska vara skapas utifrån tidigare kulturella och sociala erfarenheter samt av ens familjs rutiner av hur ett hem ska se ut. Människors bild och tankar kring hemmet de växt upp i har stor påverkan på när de senare i livet själva ska flytta och skapa ett hem. Ens hem är starkt kopplat med ens identitet och självbild vilket ungdomarna får möjlighet att uttrycka då de själva kan smycka sina rum. Solgården har möblerat rummet med saker som kan anses nödvändigt i ett hem, som en säng och skrivbord, utifrån samhällets normer. Det som går att likna med en standardisering i detta fall är att Solgården antar att alla ungdomar antas behöva sitt rum så som samhällets norm säger.

Fysiska barriärer

Under våra observationer på Solgården har vi märkt vissa fysiska barriärer som stänger ute och exkluderar. Rummets utformning speglar rummets möjligheter och begränsningar. Det första vi lade märke till var huruvida man kan komma in på boendet.

Vi ringer upp till boendet när vi står i entrén och blir tillsagda att ta hissen till högsta våningen och vi får även en kod som vi ska slå in för att kunna åka upp med hissen till våningen där Solgården ligger. Dörren till Solgården var stängd och låst så en personal släpper in oss efter vi plingat på ringklockan.

Under tiden vi sitter och pratar kommer killarna hem från skolan, de ringer då på dörren så någon av personalen eller en ungdom som är hemma öppnar åt den som ringer på. När en personal kommer in ringer det på eller använder nyckel som all personal har.

Samordnaren säger: ”vi vill att det ska kännas som ett hem där man ringer på om man ska gå in. Kompisar till killarna får gärna komma hit men då ska de presentera sig och berätta vem de är här att träffa så man har lite koll”.

Dessa två barriärer, kod och den låsta dörren, påverkar möjligheten för obehöriga att ta sig in. Ungdomarna som bor på Solgården har kod men endast personal har nyckel in. Koden och den låsta dörren utgör en kontroll över ungdomarna och besökare. Genom att använda sig av koder och lås skapas en tydlig fysisk avskärmning från den yttre världen (Goffman 1961:20–22). Goffman redogör för hur man inom totala institutioner inte har möjlighet att befinna sig i samhället utanför. Tanken med koder och lås är inte till för att begränsa ungdomarnas rörlighet utan att ha kontroll över den och även för att ha kontroll över andra som kommer in. Att Solgården använder koder och lås kan förstås som att de skyddar människorna inom institutionen. Goffman menar att det finns olika slags institutioner, vissa är till för att skydda de intagna och vissa för att skydda samhället från de intagna. Denna typ av institution är till för ungdomar som inte utgör något yttre hot mot samhället, utan snarare att samhället utgör ett hot mot dessa barn eftersom man anser att de inte kan klara sig själva i samhället (Goffman 1961:14).

Haven eller frihet tas upp av Kusenbach & Paulsen (2013:2-5) och menas att man i sitt hem ska känna sig säker och trygg. Ur denna aspekt kan skydd mot att andra obehöriga inte har tillträde till boendet gör att ungdomarna känner sig trygga. Så i denna situation kan barriärerna ha funktionen att skydda de som finns inne på Solgården för att ge en känslan av ett tryggt hem.

Makt och kontroll

Vi observerade andra barriärer som skapade skillnad mellan personal och ungdomarna som bor där.

När vi går ut ur personalrummet blir vi tillsagda att låsa dörren. Jag lånar nyckel till toalett och blir tillsagd igen att "lås dörren till toaletten efter dig". Personalen har egen toalett och vi frågar personalen om nyckel när vi behöver använda toaletten och påminner oss om att låsa när vi är färdiga. Det läggs olika vikt och uppmärksamhet vid att låsa personalrum och toalett beroende vilken personal som jobbar. Vissa dagar vi är där blir vi påmind om att låsa, andra inte. Ungdomarnas badrum är olåsta. Vi frågar om personalen har larm. De säger att varje personal har larm men det finns inget larm för killarna om det skulle vara något. Alla i personalen har larm på sig, det går direkt till G4S, men ungdomarna har inget larm om de känner sig hotade, det finns inte heller något larm som är stationerat på boendet som det går att trycka på.

Det görs här en skillnad mellan personal och ungdomarna även då ungdomarna anses vistas inom en institution på grund av att de ska tas om hand och skyddas. Goffman (1961:18–19) säger att det finns en synlig klyfta mellan det stora antalet intagna och den lilla övervakande gruppen personal inom en institution. Skilda toaletter och larm kan skapa en distans mellan de intagna och personal. Goffman (1961) säger att denna klyfta är en bidragande faktor till att likna en total institution snarare än ett hem.

Begreppet *heaven* betyder att hem innebär att inte känna sig exkluderad utan ett hem handlar snarare om ett medlemskap, vare sig inom hemmet eller i grannskapet. Att göra skillnad

mellan personal och ungdomar på Solgården kan bilda en exkludering då ungdomarna inte har tillgång till alla miljöer i Solgården, det är inte ett riktigt hem för dem.

5.2 Solgårdens principer

Under detta tema tar vi upp hur personalen på Solgården reflekterar kring principer och gränsdragningar. Begreppen *familiarity* och *haven* används.

Utskrivningsrätt

Innan en ungdom ska skrivas in på boendet intervjuas denna och visas runt. Då beslutas det om ungdomen ska skrivas in och beslutet grundar sig på ungdomens bakgrund och mentala hälsa. I likhet med identitetsutrustning då den intagne innan tillträde till en institution måste delge personlig information om sig själv som personens identitet (Goffman 1961: 23-25). Verksamheten kallade detta för deras ut- och inskrivningsrätt. Detta uppfattas som en form av kontroll för att se till att ungdomarna sköter sig och följer reglerna, detta kan skapa en klyfta mellan personal och ungdomar (ibid:15.).

“Givetvis skriver vi inte ut ungdomarna för att de har använt ett fult språk, men om det förekommer våld måste jag titta igenom det och skriva ut dem, där är vi hårda på det och det vet ungdomarna om. Jag brukar ha en intervju med en ny ungdom. Frågar honom hur han tänker sig att det ska vara på ett boende, vad han vill uppnå med att vara här, hur han mår och vart han befunnit sig innan På detta samtal ska helst en socialsekreterare vara med och jag brukar visa ungdomen runt.”

Rätten att bo på Solgården är tidsbunden eftersom att målet är att ungdomarna ska kunna flytta ut så fort de blivit vuxna eller självständiga nog att ansvara för ett eget boende. Rätten att bo på Solgården är också kopplad till vissa krav ställd på ungdomen, inget våld och hot får förekomma. Endast de ungdomar som anses passa in på boendet får tillträde. I detta fall går Solgården att koppla till Goffmans (1961:15) idé om att det finns ett motstånd mellan personal och ungdomar då ungdomarna alltid lever med vetskapen och risken om att bli utskrivna om de inte betar sig utifrån de rådande krav som sätts på dem.. Ett hem uppfattas

som permanent tillhörighet. Tillhörigheten på Solgården är begränsat utifrån ens beteende (Kusenbach & Paulsen 2013:3)

Representera verksamheten

Under tiden vi sitter och pratar med personal poängterar denne att: “grabbarna måste sköta sig utåt och respektera detta som sitt hem och inte, kasta fimpar framför dörren och vara trevlig och hälsa”. När vi går ut från boendet står en annan personal och röker precis utanför ytterdörren. (Jag tänkte på det personalen sade första dagen om att killarna inte skulle röka där för att ge ett bra intryck utåt).

Goffman (1961:15) säger att inom totala institutioner är personalens syfte att vara ledare vilket då innebär en övervakning och kontroll. Personal och ungdomarna blir representanter för verksamheten när de befinner sig i andra miljöer. Men det verkar som det enbart är ungdomarnas uppföranden som det läggs vikt vid, att det är enbart ungdomarnas uppgift att stå som representanter. Då ungdomar förväntas representera hemmet för att förtjäna det visar det vilka som är i underläge och vilka som bestämmer liksom personal och intagna på en institution.

Kusenbach & Paulsen (2013:4) pratar om begreppet *familiarity* och hör ihop med vad ett hem är i den bemärkelsen att det tas för givet både hemmet som plats och vardagslivet inom det. Även begreppet *haven* handlar om vad ett hem är och innebär att känna sig säker och trygg. Ett hem innebär alltså att man kan ska kunna ta det för givet men samtidigt som man ska känna sig trygg. Solgårdens princip om att ungdomarna måste sköta sig utåt för boendets skull bygger på att det finns en idé om att de inte kan ta boendet för givet. Detta går emot *familiarity* konceptet. Även personalens utskrivningsrätt ifall ungdomarna agerar på ett sätt som Solgården tycker är oacceptabelt försvinner tanken om att ungdomarna kan ta hemmet för givet och känns sig trygga.

5.3 Hemmets olika uppfattningar

Under detta avsnitt beskriver vi gemensamma utrymmen i hemmet, olika uppfattningar om dessa samt hur kulturella och sociala konstruktioner får en betydelse i skapandet av ett hem.

Det gemensamma utrymmet

Vi kliver in i ett stort och öppet rum. Det är ett kök kombinerat matsal och vardagsrum. Köket är stort med många ytor, en köksö, 3 stora kylar och flera ugnar. I rummet finns även ett stort bord med plats för mer än 10 personer. I hörnet står även två stora soffor med en liten tv och en stor matta i orientalisk stil ligger under ett soffbord. I Rummet ser vi gardiner, blommor i de stora fönstren, tre tavlor på väggarna varav en föreställer en karta över Sverige. På borden står levande ljus för att få en mysbelysning. Vi blir välkomnade av två stycken ur personalen och av samordnaren. Vi sätter oss ner i soffgruppen och det tänds ljus, bjuds på kaffe och frukt.

Helt tvärt emot den långa och opersonlig korridoren som ansluter sovrummen så är köket ombonat. Kusenbach & Paulsen (2013:8) menar att bo någonstans där någon annan inrett och där man har lite kontroll över hur det ser ut kan vara frustrerande och oroande. Ett hem ska vara en plats där man ska kunna vara sig själv, fri från regler och förväntningar. Ett hem är tillsammans med ens kropp ett sätt att kunna uttrycka sin identitet. Då köket är möblerat när ungdomarna flyttar in får de bo i en redan förutbestämd miljö som redan är färdigskapad utifrån samhällets premisser om ett hem. Ungdomarnas privata rum blir som en frizon, fritt från strukturens mall och regler där de själv kan skapa sin egna privata sfär och fyller rummet med attribut som återfinns där de kom ifrån, ett försök att skapa ett hem långt hemifrån.

På en institution är vardagslivet förutbestämt av en auktoritär verksamhet samt att vardagslivet eller andra aktiviteter sker kollektivt med resten av människorna i institutionen. Allt detta är noggrant planerat och påtvingat de intagna för att uppfylla institutionens normer och regler (Goffman 1961:18–19). Goffman nämner här hur en institution kan tvinga på kollektiva aktiviteter. Då miljön och sättet man kan vistas i den är förutbestämd kan den också ses som att institutionen har förutbestämt hur dessa ungdomar ska ha det i sitt kök, var man ska äta samt hur. Kusenbach & Paulsen (2013:5-7) säger att hur ett hem ska vara är något som är kulturellt och socialt betingat. Solgården reflekterar samhällets normer genom den fysiska miljöns uppbyggnad. I förlängningen skapar dessa normer förutsättningarna för hur

vardagslivet utförs. Kusenbach & Paulsen (2013:11) menar även att vad som hör till en familj är rutinen av hemma-aktiviteter såsom sova, vila, laga mat, äta, städa med mera. Dessa rutiner som är en del av vardagslivet sker i miljön vilket då speglar på vilket sätt dessa vardagsrutiner sker. Det faktum att bordet har plats för 10 personer gör att det är förutbestämt att middag ska ätas där och då gärna tillsammans eftersom det finns plats för 10 personer.

Ett tillfälle då vi kom till boendet var under första advent.

Denna gång har personal julpyntat. Båda sofforna som tidigare varit svarta hade fått ny röd klädsel, det hänger två stora röda stjärnor som lyser i fönstret. Det finns två stycken ljusstakar. De vita ljusen har bytts ut till röda ljus och fruktskålen är full med frukt. Röda gardiner med tomtar på. Tomtar som prydnad på golvet. På spisen står en stor gryta med köttfärssås och pasta. Det satt 4 ungdomar i vardagsrummet och började smått ta för sig för maten och också ta fram stora runda bröd som ungdomarna äter till maten. Vi satte oss ner med ungdomarna runt bordet med en varsin kopp kaffe. Det stod två ljusstakar på bordet och vi frågade en ungdom om dessa och han visste inte vad det var för något. Vi förklarade att de heter "ljusstakar och används under jul i fönstren". Ungdomarna poängterar att det är väldigt "juligt". Personalen på den avdelningen vi är på säger att "vi borde egentligen ha julmusik men någon av kilarna kommer väl bara stänga av då".

Kusenbach & Paulsen (2013:5-7) säger att den västerländska kulturen påverkar den individuella uppfattningarna om ett hem eftersom en kultur innebär normativa idéer, tro, symboler och ritualer. Dagens samhälle anser som norm är att ett hem ska ha julpynt kring jul och första advent. Personalen på Solgården säger att syftet med att fira jul är att integrera ungdomarna till våra traditioner och normer, liksom en institutions syfte är att uppfylla vissa normer och regler. Att ha julpynt kan ur en kulturell norm anses naturligt. Men ett hem kan förstås som något som är socialt och kulturellt konstruerat. Verksamheten bygger på en konstruktion av ett hem som de flesta ungdomarna inte är vana vid. En av ungdomarna vi pratade med kände sig främmande för julpynt. Ungdomen förstod inte varför en

adventsljusstake stod i fönstret. Eftersom Kusenbach & Paulsen (2013) säger att ett hem är konstruerat av kultur, normer, uppfattning innebär det att vad ett hem innebär är föränderligt. Det ungdomarna uppfattar som hem när det kommer till boendet kan förändras över tid då Solgården kan påverka deras bild av vad ett hem är.

En ungdoms relation till ett hem

Detta är ett utdrag då en ungdom pratar om sitt hemland.

”Det är väldigt annorlunda jämfört med här, vi har inget vardagsrum”. Han berättar att det ofta är ett rum för föräldrar, ett rum för barnen och sen ett rum för gäster som ska sova över. “Hemma i X-land har vi ofta gäster över, gästernas rum är väldigt fina, barnens rum mindre fina”. Han berättade vidare att i alla rum är det många mattor på golvet och inför högtider så gör kvinnorna sina egna ljus och sätter i köket, det bakar också sitt eget bröd. Det finns lite tavlor i hemmen i X-land, isfall tavlor på “en motorcykel, båt, hund”. Han berättar vidare att man sitter på mattorna som täcker golven och äter mat. Barnen sover alla tillsammans på golvet bredvid varandra. Vidare säger ungdomen att under vintern måste de skyffla bort snö från taket annars ramlar taket in. Men han förklarade att det inte blir kallt inne eftersom man gör en eld i köket och sen sprider sig värmen in till alla rum. “Det är väldigt annorlunda, inte som här”. Han berättar att det är kvinnorna som är hemma, lagar bröd och städar i huset, inte jobbar. ”Männen är ute och jobbar, skillnad från här”

När denna ungdom berättar hur annorlunda hans bild av ett hem är blir det intressant, ens hem speglar ens identitet. Det hem han beskriver är väldigt olikt det hem de har på Solgården. Kusenbach & Paulsen (2013:5-8) säger att vad ett hem innebär finns det ideala normer om. Dessa normer är socialt och kulturellt konstruerade. Ett hem ska tillåta att uttrycka identitet oavsett kön, etnicitet, ålder, sexualitet, klass, nationalitet, subkultur etc. I USA är exempelvis normen angående det ultimata familjelivet att man bor i förorter (suburbs), varje barn har ett eget sovrum medan man delar badrum. Liksom hem beskrivs i USA kan även liknas med hur

det är i Sverige. Då både identitet och kultur hör ihop med vad som förknippas som ett hem kan man anta att huruvida ens kultur skildras i hemmet påverkar också hur ens identitet skildras.

I utdraget ovan beskriver en ungdom hur hem såg ut från hans hemland, hur rum var fördelade, hur de umgicks med varandra och hur rummet såg ut. De hade flera mattor utlagda över golven. Här blir det tydligt hur olika uppfattningar det finns av ett hem. beskrivningen av ungdomen gör jämfört med Solgårdens kök är två vitt skilda konstruktioner av hur ett hem ska se ut. Idén om hemmets bostad är mångfacetterad och det finns ingen uppfattning som är mer rätt eller fel om hur ett hem borde se ut.

Under ett observationstillfälle visade en ungdom hur hans rum såg ut.

Vi frågade om han ville visa sitt rum och det ville han gärna, vi gick med ungdomen till hans rum, han öppnade. I Rummet låg det 5 stycken mattor som täckte golvet, en cykel precis vid öppningen av dörren. Ett svart skrivbord, en Ipad och lite papper. En två sattssoffa, gardiner med äpplen på. En 90cm säng med ett brunt sängbord, en plaststol. Vid fotändan stod det en TV på ett tv-bord. Jag frågade varför han inte hade satt upp något på väggarna, och han svarade: "jag har inte råd". Han berättade att han bott i detta rum i en månad, innan bodde han i ett annat rum på samma avdelning men fick flytta hit. Han berättade att han städar sitt rum varje lördag och söndag.

Rummet vi fick se här skiljer sig från det rum vi tidigare nämner där ingen ännu flyttat in. Ungdomen som bor i detta rum hade satt sin prägel på det och valt att ha det så som han vill i den mån som är möjligt. Kusenbach & Paulsen (2013:5-8) säger att ett hem är förverkligande av idéer och en av idéerna är att hemmet är en reflektion av människan som bor där. Hemmet blir en symbol eller en spegel av en själv. Det faktum att ungdomarna får möjlighet att i viss mån sätta sin personliga prägel i sitt sovrums blir viktigt ur aspekten att det ska kännas som ett hem. Då personalen möblerar delar av rummet och finns vissa detaljer kvar för ungdomarna att smycka själva, får de en viss möjlighet att uttrycka sina egna idéer och identitet i samband med sitt sovrums och hem. Till skillnad från en total institution där allt standardiseras och kontrolleras så har ungdomarna här rätt att till viss del inreda sitt sovrums.

5.3 Hemmets sociala dimension

Vi har valt att ta med en del av den sociala dimensionen i ett hem som ett tema i analysen. Detta gör vi för att visa huruvida ett hem skapas påverkas av det sociala och utrymmet för detta i vardagsrutiner och inom miljön. Ett hem är inte endast en fysisk byggnad eller en plats utan inkluderar många olika faktorer och då också en social dimension (Kusenbach & Paulsen 2013:2). Vi kommer ge exempel från solgården då den sociala dimensionen i deras rutiner och vardagsliv blev synligt.

Helgerna

Vi pratar om hur helgerna brukar se ut på boendet. Personalen säger att de inte vill åka på utflykter ihop för att det inte ska komma en buss med ”de ensamkommande flyktingarna”. Istället får varje kontaktperson hitta på något med ”sina killar”. De går på bio, äter ute eller vad killarna vill. ”Det är ju killarna som får komma till oss om de vill hitta på något inte vi som hittar på en massa”. ”Det är ju såklart inte varje helg som vi hittar på något heller. Det ska ju vara realistiskt för vad killarna kan ha råd med sen efter dem flyttat härifrån. Familjer går ju inte ut och äter varje lördag liksom men jag vet vissa boenden som gör så.

Ett hem skapas inte bara genom att ha en fysisk plats utan också genom att ha upprepande vardagliga ändamål i platsen och en känsla att känna sig fri och vara sig själv (Kusenbach & Paulsen 2013). Utdragen ovan visar hur personalen tydligt tar avstånd utifrån ett av Goffmans kännetecken för totala institutioner vilket definieras av att aktiviteter sker kollektivt och är förutbestämda utan att ha tillfrågat gruppen. Goffman (1961:14–15) förklarar hur man utanför en institution självständigt väljer sina nöjen och fritidsaktiviteter och vilka man vill göra det med medan det inom institutioner ofta sker kollektivt och påtvingat. Här blir det tydligt hur de arbetar genom att gå emot institutionstanken och arbetar snarare utifrån en mer familjär och självständig approach.

Precis som Goffman beskriver (1961: 20) att intagna på en institution kommer in med egna uppfattningar och beteenden som de skapat under sitt liv har ungdomarna på Solgården också redan ett visst sätt att leva och uppträda. Genom att istället för att bryta ner individens egna

uppbyggda föreställningar så fokuserar personalen istället på att främja ungdomarnas redan skapta intressen.

Känsla av tillhörighet

Solgården använder familjen som en mall för hur de bör arbeta. Vår uppfattning är att Solgården har en social ambition av att så långt som möjligt verka som en familj i en annars institutionaliserad miljö

”Ungdomar som bott här men flyttat kommer ibland tillbaka och hälsar på. Det är vi väldigt positiva till eftersom då får de som bor här se vad de har att vänta sig. Ofta säger de som kommer tillbaka att de som bor här ska ta tillvara på att vara här och lära sig bli mer självständig och ställa frågor till oss personal och sin gode man. Det kom en kille hit som bodde här för några år sen och berättade att han nu ska bli pappa. Det tyckte vi var kul eftersom han har jobbat några år nu och ville berätta det. Så vill vi ju såklart att han kommer hit så vi får se hans barn sen ju”.

Begreppet *belonging*, känslan av tillhörighet handlar om en emotionell anknytning mellan människor och en specifik plats (Kusenbach & Paulsen 2013:15). Här ovan beskrivs hur ungdomarna ibland kommer tillbaka till Solgården efter dem flyttat ut. Att komma tillbaka till boendet kan kopplas med att de känner tillhörighet till Solgården och att de som resultat är välkomna tillbaka för att hälsa på och att de vill komma tillbaka. De har bott på Solgården innan och då skapat en anknytning som gör att de vill komma tillbaka till platsen igen.

Belonging kan ses som att tillhöra en familj, plats eller en större gemenskap. *Belonging* är i likhet med *heaven*, att man känner sig inkluderad i ett sammanhang. Att personen i fråga faktiskt går tillbaka till boendet ger en signal av att det finns en samhörighet till platsen.

Trots att vårt fokus har varit att studera den fysiska miljön och rutiner så blir skapande av vad en hemkänsla. Att personen kommer tillbaka i vuxen ålder till boendet kan ses som ett lyckat resultat av att någon form av hemkänsla har skapats hos honom för detta boende.

6. Avslutningskapitel

Studiens syfte var att undersöka hur en hemkänsla förmedlas på ett HVB-hem för ensamkommande barn. Under studiens gång började vi mer och mer förstå hur komplext begreppet hem faktiskt är. Hem är definierat utifrån individ, situation och en mängd andra dimensioner. Detta har komplicerat vårt arbete men också motiverat. Begreppet hem kan ses ur olika perspektiv och är konstruerat utifrån samhället och dess normer. Hem är ett betydelsefullt begrepp och handlar om att känna tillhörighet och gemenskap.

Vi har främst fokuserat på att observera den fysiska miljön och vardagen, som är två viktiga grundpelare inom begreppet hem. Vi har kommit fram till att hemkänsla är relativt och alla människor skapar sin bild själva utifrån sin sociala och kulturella bakgrund. Solgården försöker skapa ett hem utifrån det svenska samhällets normer och värderingar inom en verksamhet med institutionella drag.

En av våra frågeställningar handlade om hur privata och gemensamma utrymmen skapas. De privata utrymmen som fanns var barnens sovrum och de gemensamma var kök och vardagsrum. Ungdomarnas sovrum reflekterade en version av ett hem och boendets gemensamma utrymmen visade en annan. Genom diskussioner med ungdomar och personal kom det också i uttryck hur bilden av ett hem inte är enhetligt. Ungdomarnas privata rum där de själva stått för inredningen liknade hur beskrivningen av ett tidigare boende med sin familj sett ut. De fick då möjlighet att uttrycka sin egen definition av ett hem gjorde de detta i sovrummet. Medan det som Solgården och samhällets normer anser är ett hem kunde ses i de gemensamma utrymmen som fanns. Där skapades ett hem som i vårt samhälle ses som normalt och tillsammans med de rutiner som ingår. Vi kunde se att mycket av den aktivitet som skedde gjordes i det gemensamma utrymmet, exempelvis läsläsning och måltider. Detta visar på hur hem är olika beroende på definition och kontext. Det finns inget rätt och fel i skapandet av ett hem utan endast olika normer för det. Det blev dock tydligt på Solgården att två olika hem skapas, snarare än ett gemensamt hem. Vems definition ska vara den vägledande i skapandet av ett hem? Kan definitionerna mötas?

Vår andra frågeställning var på vilket sätt förmedlas gränser i form av kontroll och trygghet? På Solgården fanns lås och koder för att komma in i byggnaden vilka kan ses som en trygghet mot utomstående. Det fanns även lås på personalrum och personaltoalett samt så hade

personalen larm. Detta kan mer ses som en form av kontroll och en gränsdragning mellan barn och personal som Solgården skapar. Solgårdens in- och utskrivningsrätt för ungdomarna skapar också en skillnad mellan ungdomar och personal. Dessa kontroller och barriärer kan snarare ses som institutionella drag än en hemkänsla. Marie Sallnäs (2012:130) ställer frågan om det ens är möjligt att vara som en familj inom ett HVB-hem eftersom det rent praktiskt är en arbetsplats. Sallnäs fråga blir intressant i vår studie eftersom det är just dessa faktorer som blir tydligt i de institutionella drag som finns på Solgården. Låsta toalett och larm skapas för personalen som arbetar där. De praktiska egenskaper en arbetsplats har går emot de idéer som ett hem har, att alla ska ha tillträde till den och att det ska vara någonting permanent. Till skillnad från när ett hem skapas för en familj så är det någon som är till för alla. Solgården skapas ur två perspektiv, för ungdomarna och för personalen. Dessa två integrerar inte utan blir tydliga.

Det faktum att vi fick möjlighet att komma in i miljön och observera säger också mycket om hur detta faktiskt är en inrättning, observationer accepteras för att främja verksamheten. Om det faktiskt vore ett hem hade en deltagande observation känts som ett intrång eftersom hemmet ses som en personlig sfär, inget som skulle upplevts moraliskt att studera. Å ena sidan finns en tanke om att förbättra verksamheten genom att låta oss studera den. Å andra sidan blir det att gå emot en tanke om ett hem, eftersom ett hem bör väl inte studeras?

Som resultat av det ökade antal ensamkommande kan en ny lagändring komma att träda i kraft januari 2016. Propositionen innebär att stödboende kan komma att bli en ny boendeform för ensamkommande mellan 16-20 år som genom individuellt stöd kan komma att bättre anpassa behoven utifrån individuella förutsättningar (Regeringen 2015). Att därför fortsätta lyfta frågan om hur en institution kan komma att ersätta ett hem och till vilken grad är relevant i och med det nya lagförslaget. Utifrån vems behov är boendet utformat? Hur kan ett stödboende komma att öka känslan av ett hem för barnmigranter? Kan boenden som inte innefattar en familj komma ifrån de institutionella dragen helt och komma så nära en hemmiljö som möjligt?

7. Källhänvisningar

Ahrne, Göran. Franzén, Mats. Roman, Christine. (1996) *Det sociala landskapet - en sociologisk beskrivning av Sverige från 50-tal till 90-tal*. Göteborg: Korpen

Aspers, Patrik (2007) *Etnografiska metoder*. Helsingborg: Liber.

Brunnberg, Elinor., Borg, Rose-Marie., Fridström, Camilla (2011) *Ensamkommande barn - en forskningsöversikt*. Lund: studentlitteratur AB

Bryman, Alan (2008) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB

Colton, M.J (1988) *Dimensions of substitute child care*. Avebury: Aldershot

Goffman, Erving (1961) *Totala institutioner*. Lund: Studentlitteratur AB

Jonsson, Britt (1990) *En gång Skå-Pojke...* . Stockholm: Socialhögskolan, Stockholms universitet.

Kusenbach, Margarethe & Paulsen, Krista E (2013) "Home - an introduction" i *Home - International perspectives on culture, identity and belonging*. Kusenbach, Margarethe & Paulsen, Krista E (red) Frankfurt: Peter Lang.

Migrationsverket (2015) Statistik. <http://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Om-ensamkommande-barn-och-ungdomar/Statistik.html>

(Hämtad 2015-11-13)

Pischnemaz, Shne & Qvarnshed Carina (2013) "Socialisation och stämpling inom HVB för ensamkommande barn" i *Ensamkommande flyktningbarn - utifrån perspektivet socialt arbete*. Ahmadi, Fereshteh & Lilja, My (red). Kålleröd: Ineko AB

Regeringen (2015), lagförslag januari 2016

<http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2015/11/stodboende-kan-inforas-som-ny-placeringsform-januari-2016/>

(hämtad 2015-12-25)

Sallnäs, Marie (2012) ”Institutionsvård för barn och ungdomar - att vara som en familj”, Socialvetenskaplig tidskrift nr 2, s.123-141.

Socialstyrelsen (2013 a) “Barn och unga i familjehem och HVB - handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter”. www.socialstyrelsen.se

(hämtad 2015-11-10)

Socialstyrelsen (2013 b) “Ensamkommande barn och ungas behov - en kartläggning”.

www.socialstyrelsen.se

(hämtad 2015-11-02)

Stretmo, Live (2014) *Governing the unaccompanied child*. Department of Sociology and Work Science: University of Gothenburg

UNICEF (1989) barnkonventionen. <https://unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen>

(hämtad: 2015-11-09)

Vetenskapsrådet (2014) Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf

(hämtad 2015-11-13)

Wästerfors David (2013) “Fragments of home in youth care institutions” i *Home - International perspectives on culture, identity and belonging*”. Kusenbach, Margarethe & Paulsen, Krista E (red) Frankfurt: Peter Lang.